

Sovereign Wealth Funds (SWFs) and the Globalization of the Economy in the Arab States of the Persian Gulf Region

Fariborz Arghavani Pirsalami^{1*}, Fatemeh Chegounian²

¹ Corresponding author: Associate Professor of International Relations, Department of Political Sciences, Faculty of Law and Political Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran. Email: farghavani@shirazu.ac.ir

² Ph.D. Student, Political Science, Department of Political Sciences, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

Email: fa.chegounian@gmail.com

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received:

8 July 2025

Revised version

received:

10 September 2025

Accepted:

16 September 2025

Available online:

23 September 2026

Keywords:

Sovereign Wealth Funds,
Globalization,
Interdependence,
Persian Gulf,
International Political Economy

Objective:

Sovereign Wealth Funds in the Arab Gulf countries serve as financial instruments to manage revenues from natural resources, particularly oil, and to address the challenges arising from globalization. Although these funds are often created for economic purposes, the intertwining of economics and politics has led the GCC countries to achieve political gains from the funds. This article aims to create a more accurate understanding of the performance of Sovereign Wealth Funds in the Arab Gulf countries and the patterns associated with it. In this regard, by raising the question of how these funds have been able to represent the political economy of the Gulf Cooperation Council countries at the global level, using the method of examining the performance and statistical data related to the mutual relationship of the funds with the economies of these countries, it believes that national wealth funds in these countries have created a political function by using an economic tool; As they have created complex interdependencies between investing countries and the companies in which they invest, breaking this link has become costly for each. With their policies in this area, these countries have tied their economies to the global political economy, and in addition to material benefits, have also sought to enhance national and regional security and gain international credibility through this approach.

***Cite this article:** Arghavani Pirsalami, Fariborz; Chegounian, Fatemeh (2026) "Sovereign Wealth Funds (SWFs) and the Globalization of the Economy in the Arab States of the Persian Gulf Region", *Fasl' nāmeḥ-ye siyāsāt (Politics Quarterly)* 56, (3): 643-671, DOI: <https://doi.org/10.22059/JPQ.2026.396190.1008373>

Extended Abstract**Objective**

Sovereign Wealth Funds (SWFs) serve as key financial instruments for managing oil revenues and investing in development projects. Examining the role of SWFs in general, and their performance in the Persian Gulf states in particular, is important for several reasons. First, alongside governments—and at times with organizational autonomy from their parent states—these actors play a stabilizing role in both domestic and global economies. Second, although their operations appear economic on the surface, the rationale for their establishment, their operational processes, and the consequences of their activities all carry deeply political dimensions, making them significant political actors. Hence, the central research problem of this article is to explain the role of SWFs in positioning the GCC countries within the global political economy.

Introduction

To understand the world, economic and political spheres cannot be absolutely separated from one another. With the expansion of globalization, the increasing interconnectedness of economic processes worldwide, and the emergence of new actors on the international stage, the concept of International Political Economy has given way to that of Global Political Economy. This shift has occurred because what is currently unfolding in the world is not confined solely to interactions among states. Today, alongside states, the Global Political Economy hosts numerous actors, many of which operate both independently of states and more effectively than them. Moreover, unlike in the past, contemporary phenomena are no longer merely political or economic in nature and scope; rather, every event and development must be analyzed and assessed across multiple political and economic dimensions, and their respective consequences must be taken into account. The countries of the Gulf Cooperation Council (GCC) region are among those that have thoroughly understood the intertwining of economics and politics on the global stage. Nations such as Saudi Arabia, the United Arab Emirates, Qatar, and Kuwait—due to their economic dependence on oil revenues—have recognized that, in facing economic globalization, they encounter challenges including fluctuations in global oil prices and the need to diversify their economies.

Methodology

Given the considerable similarities between the economic systems of the Persian Gulf states and that of Iran, as well as the prevalence of SWFs in these countries, this article is applied in nature, and the resulting experiences can offer valuable insights for strategic policymaking. The data were collected through library-based research and a meticulous examination of official reports pertaining to these funds, along with statistics from reputable international institutions. The analysis employs a descriptive-analytical approach: first, the growth and expansion trends of these funds in the selected countries are outlined; subsequently, their functions are analyzed within the framework of interdependence theory. Within this theoretical

framework, it is demonstrated that these funds, by supplying capital to the global economy, contribute to its stability while, in return, receiving security and taking steps toward diversifying their domestic economies and consolidating internal legitimacy.

Results and Discussion

The Arab states of the Persian Gulf are among the earliest holders of Sovereign Wealth Funds. During periods of rising oil prices and the global financial crisis, they achieved remarkable prosperity. By channeling capital into global financial markets through these funds and engaging in long-term, high-risk investments, these countries have become major actors in the global political economy. The Gulf states have succeeded, through the strategic use of NWFs, in securing important political benefits for their nations—notably the preservation of political stability in the international environment, particularly following the Arab Spring uprisings and the September 11 attacks.

By means of these funds, the GCC countries have not only strengthened their domestic economies and enhanced social welfare but have also broken free from isolation and gained visibility and influence on the global stage. Through the expansion of these funds, the Arab countries have increased the sensitivity and vulnerability of their relationship with the global political economy—extending their reach to Eastern countries and Latin America, as well as to American and European nations—and have made severing this relationship costly for other parties. In effect, through their high-risk investments across various countries, these nations have taken a step toward making their asymmetrical interdependence with the global community more symmetrical.

Conclusion

Sovereign Wealth Funds (SWFs) in the GCC countries face multiple challenges that affect their performance and future prospects. Oil price volatility remains one of the greatest challenges for these countries, as such fluctuations can lead to a decline in foreign exchange earnings and consequently reduce the funds' available resources. The absence of clear industrial and economic policies regarding the allocation of foreign exchange facility resources leads to resource wastage and diminishes the funds' effectiveness. This issue is particularly pronounced when there is a need to invest in infrastructure and industrial projects. Managerial challenges, such as the lack of an integrated framework for financing and resource allocation, further reduce the funds' efficiency. These problems can result in the non-fulfillment of the objectives set for the funds. Furthermore, SWF holders must bear in mind that the foreign exchange facilities offered by these funds, due to their limited advantages compared to other financing methods, may struggle to compete effectively. Finally, many SWFs, especially in oil-producing countries, face challenges in preserving resources for future generations while meeting current needs. This issue requires a balance between current expenditures and savings for the future—a balance that

policymakers of these funds must carefully consider. The future of Sovereign Wealth Funds (SWFs) depends on their ability to manage these challenges.

صندوق‌های ثروت ملی و جهانی شدن اقتصاد کشورهای عربی حوزه خلیج فارس

فریبرز ارغوانی پیرسلامی^{۱*}، فاطمه چگونیان^۲

^۱ نویسنده مسئول: دانشیار روابط بین‌الملل، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.
رایانامه: farghavani@shirazu.ac.ir

^۲ دانشجوی دکتری علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
رایانامه: fa.chegounian@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۴/۱۷

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۰۶/۱۹

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۵/۰۳/۲۷

تاریخ انتشار:

۱۴۰۵/۰۷/۰۱

کلیدواژه‌ها:

صندوق‌های ثروت ملی،

جهانی شدن،

وابستگی متقابل،

خلیج فارس،

اقتصاد سیاسی بین‌الملل.

صندوق‌های ثروت ملی در کشورهای عربی حوزه خلیج فارس به‌عنوان ابزارهایی مالی برای مدیریت درآمدهای ناشی از منابع طبیعی به‌ویژه نفت و مقابله با چالش‌های برآمده از جهانی شدن عمل می‌کنند. اگرچه این صندوق‌ها اغلب به‌منظور اهداف اقتصادی ایجاد می‌شوند، اما درهم‌تنیدگی اقتصاد و سیاست، موجب شده است کشورهای شورای همکاری از صندوق‌ها به دستاوردهای سیاسی برسند. هدف این مقاله ایجاد فهمی دقیق‌تر از عملکرد صندوق‌های ثروت ملی در کشورهای عربی حوزه خلیج فارس و الگوهای مرتبط با آن است. در همین زمینه نیز با طرح این پرسش که این صندوق‌ها چگونه توانسته‌اند اقتصاد سیاسی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس در سطح جهانی را بازنمایی کنند، با بهره‌گیری از روش بررسی عملکرد و داده‌های آماری مرتبط با رابطه متقابل صندوق‌ها با اقتصاد این کشورها معتقد است که صندوق‌های ثروت ملی در این کشورها با استفاده از یک ابزار اقتصادی، کارکرد سیاسی ایجاد کرده‌اند؛ چنانکه با ایجاد وابستگی متقابل پیچیده بین کشورهای سرمایه‌گذار و شرکت‌هایی که در آنها سرمایه‌گذاری می‌شود، گسستن این پیوند را برای هریک پرهزینه کرده‌اند. این کشورها با سیاستگذاری‌های خود در این حوزه، اقتصاد خود را به اقتصاد سیاسی جهانی گره زده و افزون بر مواهب مادی، ارتقای امنیت ملی و منطقه‌ای و کسب اعتبار بین‌المللی را نیز از این رهگذر دنبال کرده‌اند.

* **استناد:** ارغوانی پیرسلامی، فریبرز؛ چگونیان، فاطمه (۱۴۰۵). صندوق‌های ثروت ملی و جهانی شدن اقتصاد کشورهای

عربی حوزه خلیج فارس، فصلنامه سیاست، ۵۶ (۳)، ۶۷۱-۶۴۳.

<http://doi.org/10.22059/JPQ.2026.396190.1008373>

© نویسندگان.

ناشر: انتشارات دانشگاه تهران.

مقدمه

برای درک جهان، نمی‌توان حوزه‌های اقتصادی و سیاسی را به‌طور مطلق از یکدیگر تفکیک کرد. با گسترش جهانی شدن و به‌هم‌پیوستگی هرچه بیشتر فرایندهای اقتصادی در جهان و ظهور کنشگران جدید در عرصه بین‌المللی، مفهوم اقتصاد سیاسی بین‌الملل جای خود را به مفهوم اقتصاد سیاسی جهانی داده است، زیرا آنچه در جهان در حال رخ دادن است فقط مربوط به تعاملات بین دولت‌ها نیست. امروزه اقتصاد سیاسی جهانی در کنار دولت‌ها میزبان کنشگران متعددی شده است که بسیاری از آنها هم مستقل از دولت‌ها هستند و هم مؤثرتر از آنها عمل می‌کنند. افزون بر این پدیده‌های موجود نیز برخلاف گذشته فقط ماهیت و ابعاد سیاسی و اقتصاد ندارند، بلکه هر رخداد و تحولی باید در قالب‌های مختلف سیاسی و اقتصادی تحلیل و ارزیابی شود و پیامدهای آنها مورد توجه قرار گیرد.

کشورهای شورای همکاری خلیج‌فارس، یکی از مناطقی هستند که این درهم‌تنیدگی اقتصاد و سیاست در عرصه جهانی را به‌خوبی درک کرده‌اند. کشورهایی مانند عربستان سعودی، امارات متحده عربی، قطر و کویت، به‌دلیل وابستگی اقتصادی به درآمدهای نفتی، دریافته‌اند که در مواجهه با جهانی شدن اقتصاد با چالش‌هایی مانند نوسانات قیمت نفت در بازارهای جهانی و نیاز به تنوع‌بخشی به اقتصاد روبه‌رو هستند. در این زمینه صندوق‌های ثروت ملی به‌عنوان ابزارهای مالی برای مدیریت درآمدهای نفتی و سرمایه‌گذاری در پروژه‌های توسعه‌ای، نقش مهمی ایفا می‌کنند.

صندوق‌های ثروت ملی کشورهای شورای همکاری خلیج‌فارس بعد از بحران اقتصاد جهانی سال ۲۰۰۷ نشان دادند که نقش مهمی در ثبات اقتصاد جهانی دارند. آنها به‌دلیل قدرت خرید زیاد خود، ارتباط نزدیکی با امور مالی عمومی، سیاست‌های پولی و حساب‌های خارجی دارند و نقش مثبتی در ارزش سهام فهرست‌شده در بورس اوراق بهادار ایفا کردند. قدرت خرید این صندوق‌ها نیز آنها را قادر می‌سازد تا به‌عنوان تثبیت‌کننده عمل کنند (Bazoobandi, 2012: 32).

واکاوی نقش صندوق‌های ثروت ملی به‌طور عام و عملکرد آنها در کشورهای حوزه خلیج‌فارس از چند حیث حائز اهمیت است؛ نخست اینکه این کنشگران در کنار دولت‌ها و بعضاً با عملکرد سازمانی مستقل از دولت‌های متبوع نقشی ثبات‌بخش هم در اقتصاد داخلی و هم جهانی ایفا می‌کنند؛ دوم اینکه اگرچه عملکرد این صندوق‌ها، اقتصادی به‌نظر می‌رسد اما هم دلایل شروع به کار و هم فرایند فعالیت و نیز پیامد عملکرد آنها دارای ابعادی عمیقاً سیاسی است و در این جهت کنشگرانی مهم به‌شمار می‌روند. بر اساس این اهمیت نوآوری این مقاله از دو بُعد قابل اشاره است؛ یک بعد آن به انجام پژوهشی مستقل در زبان فارسی و ایران بازمی‌گردد.

پژوهش‌هایی که تاکنون در ایران انجام شده‌اند چندان به عملکرد اقتصاد سیاسی این صندوق‌ها توجه نداشته و نگاهی توصیفی و صرفاً اقتصادی به آن داشته‌اند (Feghikashani and Yahyavi, 2019; Mahmmodi et al, 2020; Nabi zadeh, et al, 2019)؛ بعد دوم هم به سطح بین‌المللی بازمی‌گردد. اگرچه موضوع این صندوق‌ها در منطقه خلیج فارس در برخی آثار خارجی محل نظر و توجه بوده، اما کارکرد سیاسی و اقتصادی آنها به‌خصوص در اقتصاد جهانی به‌عنوان لنگرگاه اقتصادی و امنیتی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس محل اعتنا نبوده است (Connors, 2021; Al-Marri, 2021; Al-Farhan & Al-Sudairi, 2021; Maire et al., 2021). در نهایت باید این‌گونه پژوهش‌ها را سرآغازی برای بررسی و آسیب‌شناسی عملکرد نمونه‌های مشابه در ایران دانست؛ چنانکه بررسی عملکرد این صندوق‌ها در کشورهای همسایه می‌تواند مبنایی مقایسه‌ای را فراهم آورد تا از رهگذر آن ضعف‌ها و چالش‌های نمونه‌های مشابه در داخل مشخص شود.

به همین منظور، مقاله حاضر با بنا نهادن مسئله اصلی در قالب تبیین نقش صندوق‌های ثروت ملی در جایگاه کشورهای شورای همکاری خلیج فارس در اقتصاد سیاسی جهانی، ابتدا به بررسی پژوهش‌هایی می‌پردازد که موضوع خود را روی صندوق‌های ثروت ملی در کشورهای شورای همکاری خلیج فارس متمرکز کرده‌اند و از این راه، تمایز نوشته حاضر را با سایر نوشته‌ها بیان می‌کند.

۱. روش‌شناسی

با توجه به مشابهت فراوان نظام اقتصادی کشورهای حوزه خلیج فارس به ایران و نیز پیش‌بینی صندوق‌های ثروت ملی در این کشورها این مقاله ماهیتی کاربردی دارد و تجارب ناشی از آن می‌تواند مورد توجه حوزه سیاستگذاری راهبردی قرار گیرد. داده‌های این مقاله با روش کتابخانه‌ای و بررسی دقیق گزارش‌های رسمی مرتبط با این صندوق‌ها و آمارهای نهادهای معتبر بین‌المللی به‌دست آمده و تجزیه و تحلیل آن نیز با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی است؛ به این نحو که ابتدا روند رشد و گسترش این صندوق‌ها در این دسته از کشورها بیان شده و سپس کارکرد آنها در چارچوب نظریه وابستگی متقابل تحلیل شده است؛ در قالب این رویکرد نظری نشان داده می‌شود که صندوق‌های مزبور با ارائه سرمایه به اقتصاد جهانی هم به ثبات آن کمک می‌کنند و هم در ازای آن، ضمن دریافت امنیت به سمت تنوع‌بخشی در اقتصاد داخلی و تثبیت مشروعیت در داخل گام برمی‌دارند.

۲. مبانی نظری

در دوره‌ای که روابط، به‌طور فزاینده‌ای در حال جهانی شدن است، لیبرال‌های روابط بین‌الملل دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی و غیردولتی، شرکت‌های چندملیتی، گروه‌ها و افراد را در مجموعه‌های پیچیده‌ای از ائتلاف‌ها و شبکه‌های دارای تداخل می‌بینند. روابط بلوکی جنگ سردی نیز پس از فروپاشی شوروی و از بین رفتن نظام دوقطبی حاکم بر روابط بین‌الملل، کمرنگ شدند و مسائل جدید اقتصادی و سیاسی، تحت تأثیر فرایند جهانی شدن و انقلاب ارتباطات بروز کردند. به همین دلیل دستور کار گسترده‌ای در برابر سیاستگذاران قرار گرفت که تبیین آنها در گروه رویکرد نظری جدیدی بود (Kohene & Nye, 1977: 12). در این زمینه افرادی مانند رابرت کوهن، جوزف نای و ریچارد کوپر در بستر جدید تلاش کردند تا بتوانند در قالب نظریه وابستگی متقابل، آسیب‌پذیری و اثرپذیری کنشگران بین‌المللی را در سطوح ملی، فراملی و فرو ملی تشریح کنند.

در قالب نظریه وابستگی متقابل، دولت‌ها با هم همکاری می‌کنند، زیرا این همکاری به تأمین منافع مشترک منجر می‌شود (Rana, 2015: 291). برای مثال در بحران اقتصادی ۲۰۰۸ سازمان سرمایه‌گذاری قطر، سهام خود را در سرمایه‌بارکلی به ۱۲/۷ درصد افزایش داد و به ثبات مالی این شرکت منجر شد (Behrendt, 2008: 13). باید توجه داشت که وابستگی متقابل به همکاری بیشتر و درگیری کمتر بین کشورها کمک می‌کند؛ چنانکه «شبکه عملکرد وابستگی متقابل» می‌تواند با افزایش هزینه‌ها، به ایجاد حس اجتماعی و تغییرات ارزشی‌ای کمک کند که «راه‌حل‌های یکپارچه» را در پی دارد و منازعات بین‌المللی را کاهش می‌دهد. پول‌آچک هم بر این باور است که تمایل دستیابی به «سود حاصل از تجارت» انگیزه‌ها را برای کشورهای تجاری جهت حفظ روابط همراه با همکاری ایجاد می‌کند (Polachek, 1980: 62).

در اینجا وابستگی متقابل به نوع خاصی از روابط بین‌المللی اطلاق می‌شود که در آن کشورها از طریق تعاملاتی که می‌تواند سودمند باشد با یکدیگر مرتبط می‌شوند؛ چنانکه «سود حاصل از تجارت» به همکاری منجر می‌شود (Gasiorowski, 1986: 26). در وابستگی متقابل، آثار متقابلی بین تعاملات کنشگران وجود دارد، به‌گونه‌ای که سیاست‌ها و اقدامات یک کنشگر تأثیر عمیقی بر سیاست‌ها و اقدامات دیگر کنشگران دارد و این تنها، به معنای صلح و همکاری بین بازیگران نیست (Rosecrance and Arthur, 1973: 2). در همین زمینه در سال‌های منتهی به بحران ۲۰۰۸ یعنی در فاصله ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۹، با ورود سرمایه کشورهای خلیج فارس به اقتصاد جهانی ذخایر جهانی تقریباً چهار برابر شد و از ۲/۱ تریلیون دلار آمریکا به ۷/۹ تریلیون دلار آمریکا رسید. سهم زیادی از این افزایش، در کشورهای در حال توسعه بود که بیش از ۸۱ درصد از ذخایر جهانی را در این مدت به خود اختصاص دادند و ذخایر آنها در سپتامبر ۲۰۰۹ به ۴/۹

تریلیون دلار آمریکا رسید (Bazoobandi & Nugent, 2017: 47) اهمیت این روند آن است که با افزایش همکاری اقتصادی در قالب تجارت و به‌خصوص سرمایه‌گذاری کشورهای حوزه خلیج‌فارس از محل فعالیت صندوق‌های ثروت ملی اقتصاد جهانی به سمت ثبات حرکت کرد. این ثبات هم به کشورهای توسعه‌یافته کمک کرد تا اقتصاد خود را احیا کنند و هم به کشورهای در حال توسعه یاری رساند تا در مدار زنجیره اقتصاد جهانی باقی بمانند. بر همین مبنا نیز می‌توان مشاهده کرد که اگر در دوره‌ای مبنای توجه غرب به امنیت منطقه خلیج‌فارس اهمیت انرژی این منطقه بود، امروزه هم کشورهای غربی و توسعه‌یافته و هم کشورهای آسیایی در حال توسعه در کنار مقوله انرژی اهمیت تجاری و سرمایه‌گذاری کشورهای این منطقه را درک می‌کنند و در نتیجه تداوم امنیت و ثبات در این منطقه را یک الزام می‌دانند و برای آن هزینه اقتصادی و سیاسی می‌کنند. این همان چیزی است که وابستگی متقابل از رهگذر عملکرد صندوق‌های ثروت ملی نامیده می‌شود: امنیت در برابر همکاری اقتصادی.

۳. یافته‌ها: صندوق‌های ثروت ملی در کشورهای عربی حوزه خلیج‌فارس

صندوق‌های ثروت ملی نهادهایی مالی هستند که با منابع مازاد حاصل از صادرات کالاهای طبیعی (مانند نفت و گاز) یا ذخایر ارزی انباشته‌شده توسط دولت‌ها تأسیس می‌شوند و با هدف مدیریت بلندمدت این منابع، تثبیت اقتصاد کلان، تنوع‌بخشی به دارایی‌های ملی و تأمین مالی بین‌نسلی فعالیت می‌کنند. این صندوق‌ها به‌طور معمول مستقل از بودجه عمومی عمل کرده و در بازارهای مالی جهانی سرمایه‌گذاری می‌کنند تا از نوسانات درآمدی دولت بکاهند و بازدهی پایدار ایجاد کنند.

از جمله نمونه‌های موفق در مدیریت منابع حاصل از فروش نفت و گاز، تجربه نروژ در تأسیس و اداره «صندوق ثروت ملی» یا «صندوق بازنشستگی دولتی نروژ» است. این صندوق در سال ۱۹۹۰ با هدف جلوگیری از «بیماری هلندی»، ایجاد ثبات در اقتصاد کلان و نیز تضمین رفاه نسل‌های آینده از طریق سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت جهانی طراحی شد. ویژگی مهم این صندوق، استقلال عملیاتی آن از دولت، شفافیت کامل مالی و بهره‌گیری از ساختارهای حرفه‌ای و علمی در سرمایه‌گذاری است (Braunstein, 2009, 2019). کشورهای شورای همکاری خلیج‌فارس با ایجاد صندوق‌های ثروت ملی و سرمایه‌گذاری مقادیر هنگفتی از درآمدهای نفتی خود در آن، امروزه توانسته‌اند نقش مهمی در بازارهای مالی جهانی ایفا کنند. افزایش شدید قیمت نفت در کنار نوسانات غیرمنتظره در دهه ۲۰۰۰، کشورهای شورای همکاری خلیج‌فارس را مجبور کرد بخش بزرگی از درآمدهای صادرات نفت خود را به صندوق‌های ثروت ملی اختصاص دهند. از مهم‌ترین اهداف ایجاد صندوق‌های ثروت ملی در منطقه خلیج‌فارس، تثبیت اقتصاد

داخلی و حفظ درآمدهای اضافی نفت برای نسل آینده بوده است. کشورهای شورای همکاری خلیج فارس از پیشگامان جهان در ایجاد صندوق‌های ثروت ملی هستند. افزایش بی‌سابقه قیمت نفت در طول سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۸ سبب شد منطقه خلیج فارس به‌عنوان کنشگری جدی در امور مالی جهانی اعلام حضور کند. بر این اساس، شش کشور عضو شورای همکاری خلیج فارس (بحرین، کویت، عمان، قطر، عربستان سعودی و امارات متحده عربی) از درآمد نفت برای بازسازی اقتصاد داخلی خود و تنظیم مجدد موقعیت خویش در اقتصاد جهانی استفاده کردند (El-Kharouf, Al-Qudsi & Obeid, 2010: 147).

اداره سرمایه‌گذاری کویت اولین و یکی از بزرگ‌ترین صندوق‌های ثروت ملی در جهان است. این اداره هشت سال قبل از استقلال کویت در سال ۱۹۵۳ به فرمان شیخ عبدالله السالم الصباح - که از ۱۹۵۰ تا ۱۹۶۵ حاکم کویت بود- تأسیس شد (Sovereign Wealth Fund Institute, 2013). در آغاز، این صندوق تحت عنوان هیأت سرمایه‌گذاری کویت در لندن شکل گرفت، اما پس از مدتی در سال ۱۹۶۳ به اداره سرمایه‌گذاری کویت تبدیل شد. طبق گزارش مؤسسه صندوق‌های ثروت ملی تا جولای ۲۰۲۶، مجموع بودجه تحت مدیریت اداره سرمایه‌گذاری کویت حدود بیش از ۱ تریلیون دلار بوده و در حال حاضر این صندوق یکی از ۱۰ صندوق برتر در بازار جهانی است (Sovereign Wealth Fund Institute, 2026).

پس از کویت، امارات متحده عربی دومین کشوری بود که به ایجاد صندوق‌های ثروت ملی اقدام کرد (El-Kharouf, Al-Qudsi & Obeid, 2010: 147). میزان سرمایه اداره سرمایه‌گذاری ابوظبی، هرگز از سوی دولت امارات فاش نشده است، اما برآوردها نشان می‌دهد میزان سرمایه تحت مدیریت اداره سرمایه‌گذاری ابوظبی تا جولای ۲۰۲۶، حدود یک تریلیون و ۱۲۹ میلیارد دلار بوده که از این حیث، پنجمین صندوق ثروت ملی در جهان و اولین صندوق در منطقه خلیج فارس است (Sovereign Wealth Fund Institute, 2026). نرخ بازده سالانه سید سهامی اداره سرمایه‌گذاری ابوظبی برای افق‌های سرمایه‌گذاری ۲۰ و ۳۰ ساله تا ۳۱ دسامبر ۲۰۱۲ به ترتیب ۸/۲ و ۷/۶ درصد دلار آمریکا بوده است (Annual Review of ADIA). گزارش‌های رسمی اداره سرمایه‌گذاری ابوظبی نشان می‌دهد که مهم‌ترین هدف این اداره، داشتن بازده مالی بلندمدت پایدار و عدم ایفای نقش فعال در مدیریت آن شرکت‌هاست.

سازمان سرمایه‌گذاری قطر که تنها صندوق ثروت ملی در قطر است، در سال ۲۰۰۵ توسط دولت قطر و برای تقویت اقتصاد دولت از طریق سرمایه‌گذاری در بخش‌های جدید دارایی داخلی و بین‌المللی تأسیس شد. در بحرین نیز تنها صندوق ثروت ملی، شرکت هلدینگ مملکت است. مملکت در ژوئن ۲۰۰۶ به‌عنوان یک شرکت هلدینگ مستقل به فرمان پادشاه این کشور تأسیس شد. هدف آن تنوع بخشیدن به دارایی‌های مرتبط با نفت و گاز در شرکت‌های مرتبط با

دولت بود (Sovereign Wealth Fund Institute, 2008). ممتلكات دارای حداقل ۳۵ شرکت تجاری در بخش‌های مختلف مانند خدمات مالی، گردشگری، تولید آلومینیوم، تولید غذا، املاک، حمل‌ونقل و مخابرات است که برخی از مهم‌ترین آنها شامل شرکت‌هایی همچون آلومینیوم بحرین B.S.C، شرکت فرودگاه بحرین، شرکت سرمایه‌گذاری عرب نفت، شرکت سرمایه‌گذاری املاک بحرین و گلف ایر می‌شود. پادشاهی سعودی نیز دارای دو صندوق ثروت ملی به نام‌های «آژانس پولی عربستان سعودی» و «صندوق سرمایه‌گذاری عمومی» است. حجم کل دارایی آنها بیش از ۸/۵۳۲ میلیارد دلار است (Sovereign Wealth Fund Institute, 2026).

جدول ۱. جایگاه صندوق‌های ثروت ملی کشورهای خلیج فارس در میان ده صندوق بزرگ جهانی، سال ۲۰۲۵ (بر اساس مجموع دارایی)

رتبه جهانی	صندوق ثروت ملی	مجموع دارایی (میلیارد دلار)	کشور
۱	مدیریت سرمایه‌گذاری بانک نروژ ^۱	۱/۹۴۵	نروژ
۲	اداره دولتی مبادلات خارجی ^۲	۱/۵۸۲	چین
۳	شرکت سرمایه‌گذاری چین ^۳	۱/۳۳۳	چین
۴	صندوق سرمایه‌گذاری عمومی ^۴	۱/۱۵۲	عربستان
۵	اداره سرمایه‌گذاری ابوظبی ^۵	۱/۱۱۰	امارات متحده عربی
۶	اداره سرمایه‌گذاری کویت ^۶	۱/۰۰۲	کویت
۷	شرکت سرمایه‌گذاری دولتی سنگاپور ^۷	۹۳۲	سنگاپور
۸	اداره سرمایه‌گذاری قطر ^۸	۵۳۴	قطر
۹	شرکت سرمایه‌گذاری دبی ^۹	۴۰۰	امارات متحده عربی
۱۰	شرکت سرمایه‌گذاری مبادله ^{۱۰}	۳۳۰	امارات متحده عربی

عرصه جدید امور مالی بین‌المللی در سال ۲۰۰۸، نقطه عطفی برای توسعه صندوق‌های ثروت ملی در منطقه خلیج فارس بود. این دوره زمانی از این حیث اهمیت دارد که کشورهای توسعه‌یافته

1. Norges Bank Investment Management
2. State Administration of Foreign Exchange
3. China Investment Corporation
4. Public Investment Fund
5. Abu Dhabi Investment Authority
6. Kuwait Investment Authority
7. Government of Singapore Investment Corporation
8. Qatar Investment Authority
9. Investment Corporation of Dubai
10. Mubadala Investment Company

غربی در بدهی گرفتار شدند و صندوق‌های ثروت ملی، سرمایه‌های شایان توجهی را به مؤسسات مالی ورشکسته غربی تزریق کردند. تجربه موفق ورود صندوق‌ها به بحران مالی جهانی به کشورهای شورای همکاری آموخت چگونه مهارت‌های عملیاتی، تخصصی‌تر شدن سرمایه‌گذاری‌ها، اقتصاد بازار محور و ورود به عرصه بین‌المللی را در خود تقویت کنند و از رهگذر آن بر اعتبار بین‌المللی و وابستگی متقابل و جذب حمایت امنیتی بیفزایند.

تنوع این صندوق‌ها در آغاز به کار در کشورهای این منطقه نشان می‌دهد که عمده این کشورها از آغاز سده جدید میلادی هم از تغییرات اقتصاد جهانی آگاه شده و هم به این ادراک رسیده بودند که مدیریت منابع مالی ناشی از درآمدهای حوزه انرژی افزون بر مدیریت منابع داخلی و ثبات مشروعیت‌ساز در داخل می‌تواند یک مزیت نسبی برای این کشورها در اقتصاد جهانی و چانه‌زنی‌های سیاسی و امنیتی با قدرت‌های بزرگ باشد؛ اینکه این تحول در سال‌های گذشته تا چه اندازه توانسته مسیر را برای تحقق این اهداف هموار سازد، در گرو بررسی میزان تنش‌های سیاسی و امنیتی در منطقه در این بازه زمانی و همچنین اعتراض‌های مدنی در درون این کشورهاست؛ چنانکه نگاهی کوتاه به این مسیر نشان می‌دهد که این کشورها در این بازه زمانی هم تعامل‌هایی قوی‌تر با قدرت‌های بزرگ و نوظهور داشته‌اند و هم در مقایسه با سایر کشورهای عربی و خاورمیانه‌ای ثبات سیاسی بیشتری را تجربه کرده‌اند؛ عملکردی که ارزیابی دقیق آن در گرو تفکیک کارکردهای اقتصاد و سیاسی آنهاست.

۱.۳. جریان سرمایه‌گذاری خارجی به‌منابه کارکرد اقتصادی صندوق‌های ثروت ملی کشورهای عربی حوزه خلیج فارس

کشورهای خلیج فارس با سرمایه‌گذاری مازاد درآمدهای نفتی خود در نقاط مختلف جهان، تأثیرات بی‌بدیلی بر اقتصاد جهانی بر جای نهاده‌اند.

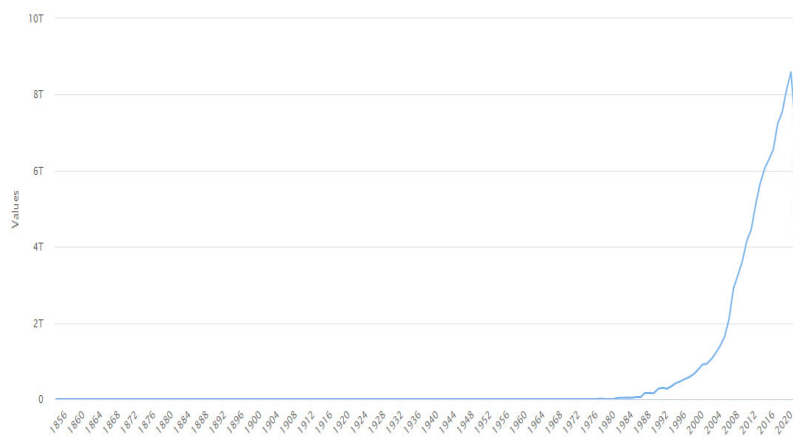
۱.۱.۳. تقویت جریان سرمایه‌گذاری بین‌المللی

رشد چشمگیر دارایی‌های کشورهای خلیج فارس و ادغام آنها در صندوق‌های ثروت ملی این نهادهای سرمایه‌گذاری را به کنشگران بسیار مهمی در اقتصاد جهان تبدیل کرده است. طی بحران مالی جهانی سال ۲۰۰۸ در غرب و ورود سرمایه کشورهای خلیج فارس به نظام اقتصادی جهانی در فاصله سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۹، سهم صندوق‌های سرمایه‌گذاری ثروت ملی شورای همکاری خلیج فارس به ۲/۹ تریلیون دلار رسید که تقریباً ۴۰ درصد از کل سرمایه جهانی بود (Bazoobandi & Nugent, 2017: 47). این صندوق‌ها شامل ADIA امارات، KIA کویت، سرمایه‌گذاری قطر (QIA) و شرکت سرمایه‌گذاری مملکت‌ات در بحرین بود. در حقیقت با رشد

صادرات نفت از این کشورها به کشورهای آسیایی مانند سنگاپور و چین، درآمد اضافی شایان توجهی برای کشورهای خلیج فارس فراهم شد و انگیزه‌ای برای کسب بازدهی بیشتر از این ثروت انباشته پدید آمد.

از سال ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۷، جریان خالص سرمایه از بازارهای نوظهور تقریباً پنج برابر افزایش یافت و به ۱/۴ تریلیون دلار رسید که بیشتر آنها از آسیا سرچشمه می‌گرفت و سهم زیادی از آنها از کشورهای نفت‌خیز خاورمیانه بود. تعداد صندوق‌های سرمایه‌گذاری ثروت ملی در سراسر جهان از ۵۳ صندوق در سال ۲۰۰۷ به ۸۲ صندوق در سال ۲۰۱۶ افزایش یافت که در اندازه و توزیع جغرافیایی بسیار متفاوت است (Naser, 2016: 6). نمودار ۱، اوج سرمایه‌گذاری‌های صندوق‌های ثروت ملی شورای همکاری خلیج فارس را در بازه زمانی ۲۰۰۷ تا ۲۰۲۰ نشان می‌دهد که حاکی از تقویت جریان سرمایه‌گذاری در این سال‌هاست. این انباشت ثروت‌های ملی اقتصادهای در حال توسعه خاورمیانه و جریان ثروت از این اقتصادها به جهان غرب از سوی این صندوق‌ها شاهی است بر نقش مؤثر صندوق‌ها در شکل‌دهی به روابط وابستگی متقابل در روابط بین‌الملل و ایجاد حساسیت‌های اقتصادی در روابط سیاسی بین کشورها؛ چنانکه به‌طور قطع، تضمین تداوم جریان این سرمایه‌ها می‌تواند یکی از انگیزه‌های بزرگ قدرت‌های غربی و حتی آسیایی باشد.

نمودار ۱. میزان سرمایه‌گذاری صندوق‌های ثروت ملی شورای همکاری خلیج فارس

بر اساس سال (AUM) ارزش دارایی‌های تحت مدیریت صندوق سرمایه‌گذاری مستقل

Source: Sovereign Wealth Fund Institute, 2026

۲.۱.۳. تقویت ایده «سرمایه‌داری دولتی» در روند حکمرانی اقتصادی ملی و جهانی

سرمایه‌داری دولتی، موضوع مهمی برای توجه جهانی است. این نوع سرمایه‌داری با تضعیف «اجماع واشنگتن» و ظهور اقتصادهایی مانند روسیه، چین و هند آغاز شد و سرانجام با رشد صندوق‌های ثروت ملی به‌عنوان سرمایه‌گذاران عمده فرامرزی تقویت شد (Amico, 2017: 120). برای جریان سرمایه‌داری دولتی می‌توان سه موج در نظر گرفت: موج اول، طی بحران نفت به‌عنوان یک پدیده اقتصادی شکل گرفت؛ به‌طوری‌که جریان سرمایه قبلی را معکوس کرد، جریانی که در آن کشورهای مصرف‌کننده نفت، حجم بیشتری از نفت ارزان را خریداری می‌کردند و کالاها را با قیمت بالا به کشورهای تولیدکننده نفت می‌فروختند. موج دوم سرمایه‌داری دولتی در دهه ۱۹۸۰ آغاز شد که ناشی از ظهور کشورهای در حال توسعه و ارزش‌ها و سنت‌های دولت‌محور آنها بود. در همان زمان، فروپاشی دولت‌هایی که برای رشد به اقتصادهای کمونیستی متکی بودند، سبب افزایش تقاضای جهانی برای فرصت‌های کارآفرینی و آزادسازی تجارت شد و در نهایت، موج سوم سرمایه‌داری دولتی با ظهور صندوق‌های ثروت ملی شکل گرفت که سبب به‌چالش‌گیری سلطه غرب بر جریان سرمایه جهانی شد. بیشتر این صندوق‌ها توسط مقامات دولتی اداره می‌شوند که جزئیات سطح ذخیره، سرمایه‌گذاری و مدیریت دارایی‌های دولتی خود را چیزی نزدیک به یک راز دولتی می‌دانند. در نتیجه، مشخص نیست که تصمیمات سرمایه‌گذاری و تملک این صندوق‌ها تا چه اندازه تحت تأثیر ملاحظات سیاسی است (Bremmer, 2009: 46; Sundaresan, 2012: 9).

صندوق‌های ثروت ملی رکن مهمی در سرمایه‌داری دولتی کشورهای عربی هستند. اگرچه این صندوق‌ها برای اولین بار توسط مقامات سرمایه‌گذاری کویت و کمیته سرمایه‌گذاری کویت با هدف سرمایه‌گذاری مازاد درآمد نفت خود و به‌منظور کاهش وابستگی به منابع محدود نفت تشکیل شدند اما در دهه آخر قرن بیستم و در آغاز قرن بیست‌ویکم تجمیع ذخایر دولتی فراوان، آنها را به کنشگران جدید مالی جهانی تبدیل کرد؛ به‌طوری‌که اقتصاد جهان و بازارهای مالی و بسیاری از کشورهای در حال توسعه (اقتصادهای نوظهور) شاهد ورود این صندوق‌های جدید به عرصه اقتصاد سیاسی جهانی - برای افزایش تنوع دارایی‌های خارجی و بهبود بازگشت به ذخایر دولتی سنتی - بودند (Bazoobandi, 2012: 205).

رفتار صندوق‌های ثروت ملی هنوز هم طبق سازوکار «سرمایه‌داری دولتی» است، زیرا دولت کنشگر غالب در اقتصاد و بزرگ‌ترین مالک ابزارهای تولید است، اما اجازه می‌دهد تا سازوکارهای بازار و بخش‌های خصوصی ایفاگر نقشی هرچند کنترل‌شده باشند. در سرمایه‌داری دولتی جدید که محصول صندوق‌های ثروت ملی است، دولت اهداف و چشم‌اندازهای استراتژیک را تعیین می‌کند، نه اینکه به‌دنبال برنامه‌ریزی مرکزی یا مدیریت دقیق اقتصاد باشد. آنها سرمایه‌گذاری و

رشد صادرات را تشویق می‌کنند، نه اینکه سیاست‌های جایگزینی واردات را اعمال کنند. فراتر از نفت و گاز، شرکت‌های دولتی قدرتمندی در بخش‌هایی مانند خطوط هوایی، خدمات آب و برق، مخابرات و دیگر شرکت‌ها وجود دارند. برای مثال، صندوق‌های بزرگ دبی مانند گروه‌های دبی ورلد یا دبی هلدینگ تحت مالکیت دولت هستند یا در عربستان، برخی شرکت‌ها مانند شرکت‌های صنایع اصلی عربستان سعودی و بانک تجاری ملی ممکن است به‌طور عمومی در فهرست شرکت‌های بزرگ ثبت شده باشند و خودمختاری زیادی را اعمال کنند، اما با وجود این تحت کنترل دولت هستند. دولت‌ها با بهره‌مندی از مواهب مالی سرمایه‌گذاری این شرکت‌ها در جهان با پیوند زدن اقتصاد جهانی به خود و ایجاد وابستگی متقابل پیچیده از مواهب سیاسی آن نیز تاکنون استفاده کرده‌اند.

افزون بر کارکرد اقتصادی سرمایه‌داری دولتی، کارکردهای غیراقتصادی آن نیز برای کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، نشانه دیگری است از وابستگی متقابل و بین‌المللی شدن این کشورها. در این زمینه می‌توان به اعطای میزبانی جام جهانی ۲۰۲۲ به قطر به‌عنوان نمادی از رشد ناگهانی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس برای ناظران خارجی به‌عنوان قدرت‌های منطقه‌ای با دسترسی جهانی اشاره کرد. گسترش و تعمیق روابط سیاسی و اقتصادی بین کشورهای حوزه خلیج فارس و شرکای آسیایی نیز اهمیت ویژه‌ای دارد. این روابط راه‌های جایگزینی برای مشارکت جهانی آنها باز کرده است. چنین تنوعی در منافع ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک نشان‌دهنده یک مرحله مهم در بین‌المللی شدن خلیج فارس در عصر جهانی شدن است. صندوق‌های سرمایه‌گذاری ثروت ملی توانسته‌اند با عملکرد خود، ثابت کنند که حضور دولت در بازارهای مالی جهانی نه تنها مخرب و مانع آزادی‌های سرمایه‌گذاری نیست، بلکه زمانی که بازارهای آزاد دچار رکود و بحران می‌شوند، درآمدهای دولتی می‌توانند به‌عنوان نجات‌دهنده عمل کنند، بدون اینکه قوانین دولتی به زیان بخش خصوصی باشد.

۲.۳. کارکردهای سیاسی ثروت ملی کشورهای عربی

صندوق‌های ثروت ملی ابزارهای اقتصادی در دست دولت‌ها هستند که به‌منظور ارتقای قدرت اقتصاد سیاسی داخلی و بین‌المللی به‌کار می‌روند.

تضمین ثبات سیاسی دولت‌های ملی در داخل، نخستین کارکرد سیاسی این صندوق‌ها در کشورهای عربی حوزه خلیج فارس است. وجود صندوق‌های ثروت ملی توانسته است به قدرت حاکم این امکان را بدهد که با درگیر کردن نخبگان رقیب در سهم قابل توجهی از سهام صندوق‌ها، هم آنها را از منافع اقتصادی فراوان بهره‌مند کند و هم موجب تطمیع و گردش ثروت در دست آنها شود که نتیجه آن، محافظت از وضع موجود است.

ساختار سیاسی از عوامل دیگری است که ثبات داخلی کشورهای منطقه خلیج فارس را تهدید می‌کند. این صندوق‌ها با تغییر رویکرد اقتصادی خود از روش رانت توزیعی به روش رانتی تخصیصی توانسته‌اند با مدیریت بهینه منابع مالی در جهت افزایش رفاه عمومی، ذخیره ثروت برای آیندگان و ثبات اقتصادی قدم بردارند (Arghavani Pirsalami et al., 2024). این امر به رضایت مردم از حکومت و مشروعیت قدرت علی‌رغم غیردموکراتیک بودن آن منجر شده است. از سوی دیگر، اهمیت مالی این صندوق‌ها برای کشورهای حافظ دموکراسی و حفظ وضع موجود در کشورهای مالک صندوق‌ها، سبب شده است تا در قبال نوع رژیم حاکم بر کشورهای خلیج فارس سکوت کنند و از این طریق ثبات در کشورهای منطقه خلیج فارس حفظ شود.

یکی دیگر از علل تهدیدکننده ثبات داخلی کشورهای عربی خلیج فارس وابستگی شدید نظام اقتصادی این کشورها به نفت و گاز است. این وابستگی سبب شده است تا کشورهای شورای همکاری خلیج فارس به شدت تحت تأثیر نوسانات حاصل از تغییر قیمت نفت قرار گیرند. از طرفی، نوع نظام اقتصادی حاکم بر این کشورها رفاهی-توزیعی است. به همین دلیل در مواقع رکود و پایین بودن قیمت نفت، به شدت با مشکل توزیع منابع مواجه می‌شوند که نارضایتی جمعی را در پی دارد و موجب برهم خوردن ثبات داخلی می‌شود. صندوق‌های ثروت ملی با ثبات بخشیدن به اقتصاد با ذخیره مازاد درآمدهای دولتی در زمان افزایش قیمت نفت و تزریق آن در مواقع رکود به بدنه اقتصادی کشور و همچنین با سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها به مقاوم‌سازی اقتصاد اقدام می‌کنند. همچنین صندوق‌های ذخیره دولتی با ایجاد بستری جهت میزبانی از سرمایه‌گذاری‌های خارجی به ارزآوری برای اقتصاد داخلی و عدم وابستگی به نفت منجر می‌شوند.

فراتر از ثبات دولت‌های ملی، تضمین ثبات و توازن قوا در سطح منطقه‌ای یکی دیگر از کارکردهای این صندوق‌ها در حکمرانی کشورهای منطقه خلیج فارس است. زیرسیستم خلیج فارس در قالب مجموعه بزرگ‌تر منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا (منا) همواره از دوران بعد از جنگ جهانی دوم و استقلال کشورهای منطقه تحت تأثیر سوابق استعماری و شکاف‌های قومی و مذهبی و دخالت قدرت‌های بزرگ در معرض بی‌ثباتی و تنش قرار داشته است. یکی از راهکارها مدیریت تنش‌های منطقه‌ای و حفظ ثبات ایجاد موازنه قدرت از رهگذر همکاری‌های اقتصادی و ادغام تجاری بوده است. آمارهای تجارت بین‌المللی نشان می‌دهند که منطقه منا در مقایسه با سایر مناطق جهان از ادغام تجاری پایینی برخوردارند (Bazoobandi & Alexander, 2020: 56). به لحاظ تاریخی کشورهای عربی تلاش زیادی جهت ادغام اقتصادی انجام داده‌اند. موافقت‌نامه ترانزیت عربی در سال ۱۹۵۳، موافقت‌نامه اقتصادی عربی در سال ۱۹۵۷ و تأسیس شورای همکاری عربی در سال ۱۹۸۹ نمونه‌های نه‌چندان موفق این تلاش‌ها بوده است.

وقایع ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، خیزش‌های موسوم به بهار عربی و نوسانات شدید قیمت نفت در این دهه کشورهای عربی به‌ویژه شیخ‌نشین‌های حاشیه خلیج فارس را ملزم به متنوع‌سازی اقتصادی و همچنین حمایت از فعالیت‌های اقتصادی منطقه‌ای به‌منظور حفظ ثبات میان کشورهای عربی و ایجاد موازنه قدرت با کشورهای نظیر ایران در منطقه کرد (Ulrichsen, 2014: 157). در همین زمینه نقش صندوق‌های ثروت ملی پراهمیت شد. تغییر جهت‌داری‌های صندوق‌های ثروت ملی کشورهای حوزه خلیج فارس به داخل منطقه یکی از فوری‌ترین واکنش‌های کشورهای عربی به ناآرامی‌های منطقه بود (Bazoobandi & Alexander, 2020: 58). آنها پا را فراتر از هلدینگ‌ها در آمریکای شمالی و بازارهای اروپایی گذارند. هم صندوق‌های ثروت ملی و هم سرمایه‌گذاران خصوصی خلیج فارس به‌صورت تدریجی از بازارهای آمریکا به سمت کانون‌های منطقه‌ای تغییر جهت دادند (Legrenzi & Momani, 2011: 176).

بنابر گزارش‌ها، کشورهای عربی قصد داشتند بین سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۰، ۱۴۲ میلیارد دلار در برنامه‌های توسعه‌ای و زیرساخت‌های بزرگ منطقه سرمایه‌گذاری کنند (Bazoobandi & Nugent, 2017: 31). همچنین شواهد حاکی از آن است که صندوق‌های ثروت ملی خلیج فارس مانند سازمان سرمایه‌گذاری دبی (ADIA)، اداره سرمایه‌گذاری عمومی عربستان سعودی (SAGIA) و سازمان سرمایه‌گذاری قطر (QIA) در سال ۲۰۱۶ حدود ۷۰۰ میلیارد دلار از دارایی‌های سرمایه‌گذاری‌های اروپایی خود را به منطقه بازگرداندند (Sovereign Wealth Fund Institute 2026). در سال ۲۰۱۵، آردینک، سومین صندوق بزرگ در اروپا، خروج متوالی دارایی‌های صندوق‌های ذخیره دولتی شورای همکاری را گزارش کرد. شرکت‌هایی مانند اینوسکو، استیت استریت، جی پی مورگان، بی ان وای ملون و گلدمن ساکس نیز روند مشابهی را گزارش کردند (Bazoobandi & Nugent, 2017: 35).

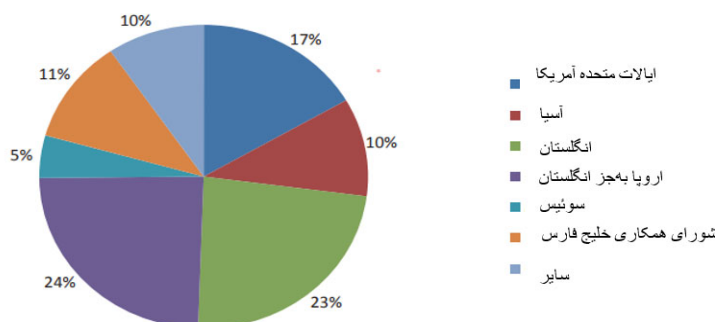
مداخله قدرت‌های فرامنطقه‌ای از علل دیگر بی‌ثباتی منطقه است. به همین منظور، صندوق‌های ثروت ملی با سرمایه‌گذاری در کشورهای غربی و درگیر کردن منافع آنها با درآمدهای منطقه و نیز ایجاد وابستگی، ثبات منطقه را برای کسب منافع آنها ضروری ساخته‌اند. صندوق‌ها با شکل دادن به وابستگی متقابل هم در سطح منطقه‌ای و هم در سطح بین‌المللی و نیز با پرهیز کردن بی‌ثباتی سیاسی، توانسته‌اند اختلافات منطقه‌ای کشورها را مدیریت کنند و سود اقتصادی ناشی از به‌هم‌پیوستگی را بر تداوم اختلافات اولویت دهند. از دید این دولت‌ها، دیگر نه به مانند گذشته تنها راه حفظ امنیت، نیروی نظامی و پایگاه‌های قدرت‌های بزرگ است و نه می‌توان به تداوم تضمین‌های قدرت‌های بزرگ جهت حفظ ثبات و امنیت منطقه‌ای اتکا کرد. گره خوردن اقتصادها هم در منطقه و هم با اقتصاد جهانی تلاشی در راستای حفظ امنیت داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی است. کمک مالی صندوق‌های عربی به غرب در بحران‌های مالی

جهانی به قدرتهای بزرگ اثبات کرد که ثبات سیاسی در منطقه خلیج فارس منافع آنها را بیشتر تأمین می‌کند.

یکی دیگر از کارکردهای سیاسی صندوق‌های ثروت ملی برای کشورهای این منطقه، کارکرد نمادین آنها در تضعیف ایده حمایت از تروریسم در سطح منطقه‌ای است. تبدیل شدن ایده مبارزه با تروریسم در سیاست خارجی آمریکا به گفتمان اصلی بعد از حوادث ۱۱ سپتامبر، منطقه خلیج فارس را به نقطه‌ای کانونی از منظر حمایت و پرورش تروریسم در دید آمریکایی‌ها تبدیل کرد. یکی از مهم‌ترین تبعات ایده حمایت از تروریسم برای منطقه و کشورهای خلیج فارس، بی‌اعتمادی بین‌المللی و ایجاد وجهه‌ای منفی از این کشورها در سطح نظام بین‌الملل بود؛ به گونه‌ای که ایجاد رابطه با آنها را برای دولت‌ها هراس‌آور و آنها را نسبت به آینده روابط با این کشورها دچار نگرانی می‌کرد.

صندوق‌های ثروت ملی و رفتار آنها در عرصه بین‌المللی به‌ویژه با کشورهای اروپایی و ایالات متحده آمریکا این مسئله را تا حد زیادی کاهش داده است. این صندوق‌ها در دو واکنش، کسب پرستیژ بین‌المللی و رفتار مطابق با قانون این کشورها در حوزه شفافیت توانستند اعتماد بین‌المللی را کسب کرده و سایه اتهام حمایت از تروریسم را از سر کشورهای شورای همکاری خلیج فارس تا حد زیادی کمرنگ کنند. در واقع کشورهای شورای همکاری خلیج به‌وسیله صندوق‌ها و نقش مثبت آنها در نجات نظام مالی جهانی در بحران مالی ۲۰۰۸ و سرمایه‌گذاری در بازارهای نوظهور، در مجامع بین‌المللی کسب پرستیژ کرده و اعتماد متقابلی را شکل داده‌اند. حسن ظن به آنها و ایجاد وابستگی متقابل با نظام جهانی سبب شده است تا منطقه‌هراسی موجود تا حد زیادی در بین کشورها کاهش یابد و به آنها وجهه مثبت در نظام بین‌الملل ببخشد. برخی از سرمایه‌گذاری‌های کشورهای خلیج فارس در سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۰۹ (اوج بحران مالی) در بخش زیرساخت، توجه رسانه‌ها و سیاستمداران را به خود جلب کرد. صندوق‌های ثروت ملی شورای همکاری خلیج فارس بخشی از سرمایه خود را در شرکت‌هایی نظیر مدیریت فرودگاه‌ها، بندرها یا تأسیسات آبی سرمایه‌گذاری کرده‌اند. این سرمایه‌گذاری‌ها زمانی انجام شد که شرکت‌ها در معرض خطر بودند و دارایی‌هایی که از سوی کشورهای خلیج فارس به آنها تزریق شد، حکم نجات‌بخش داشت. این مسئله نشان حسن نیت کشورهای شورای همکاری خلیج فارس در برقراری روابط اقتصادی بین‌المللی بود. نمودار ۲ نمایه‌ای از سرمایه‌گذاری‌های جهانی صندوق‌های ثروت ملی شورای همکاری خلیج فارس را بر اساس منطقه ارائه می‌دهد.

نمودار ۲. سرمایه‌گذاری‌های جهانی صندوق‌های ثروت ملی شورای همکاری خلیج فارس بر اساس منطقه در سال ۲۰۰۷

Source: Obroniecki, 2017:115

رفتار مطابق با قانون صندوق‌های ثروت ملی شورای همکاری خلیج فارس از موارد دیگری است که سایه اتهام تروریسم را از سر کشورهای عربی حوزه خلیج فارس کاهش داده است. مفسران رسمی و خصوصی در مورد شفافیت صندوق‌های سرمایه‌گذاری از جمله اندازه و استراتژی‌های سرمایه‌گذاری آنها و اینکه سرمایه‌گذاری صندوق‌های ثروت ملی ممکن است تحت تأثیر اهداف سیاسی قرار گیرد، نگران هستند. درز (۲۰۰۸) به نقل از هیلاری کلینتون - وزیر خارجه اسبق آمریکا - در سال ۲۰۰۸ می‌گوید: «... وقتی سرمایه‌گذاران خصوصی دارید که اساساً توسط بازار نظم و انضباط دارند، این نوع سرمایه‌گذاری متفاوت از سرمایه‌گذاری‌های دولتی است که اساساً دارای منابع مالی هستند» (Drezner, 2008: 56). بنابراین، نگرانی‌های سیاسی به‌عنوان یک موضوع برجسته سیاسی-اقتصادی مطرح بود. افزون بر این، به این دلیل مرز نامعین بین سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی در صندوق‌های ثروت ملی، کشورهای غربی نگران پیامدهای امنیتی دستاوردهای یک کشورهای خارجی - از جمله کشورهای خلیج فارس - در صنایع و شرکت‌های کلیدی بودند. به همین سبب برای پی بردن به اهداف و سیاست‌گذاری‌های صندوق‌های ثروت ملی و تشخیص میزان شفافیت آنها، شاخصی با عنوان شاخص شفافیت لینابورگ-مادوئل (LMTI) توسط مؤسسه صندوق ثروت ملی ایجاد شد. بالاترین امتیاز ۱۰ است که صندوق‌های حائز این امتیاز صندوقی بسیار شفاف به‌شمار می‌آیند و نمره ۱ نشان‌دهنده عملکرد ضعیف یک صندوق در میزان شفافیت است. همچنین مؤسسه صندوق ثروت ملی امتیاز ۸ را به‌عنوان سطح آستانه پیشنهاد می‌کند و صندوق دارای این امتیاز دارای شفاف مطلوب و پذیرفته‌شده است. جدول ۲ میزان درجه شفافیت صندوق‌های شورای

همکاری خلیج فارس را طی سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۶ نشان می‌دهد. اگرچه تعداد کمی از این صندوق‌ها دارای امتیاز قابل قبول از جهت شفافیت هستند، اما نکته اینجاست که این صندوق‌ها در گذر سال‌ها تلاش محسوسی را جهت ارتقای امتیاز شفافیت خود انجام داده‌اند که برای کشورهای غربی این نشانه بهبود وضعیت و حسن نیت سرمایه‌گذاری‌های این صندوق‌ها محسوب می‌شود.

جدول ۲. میزان درجه شفافیت صندوق‌های شورای همکاری خلیج فارس طی سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۶

شاخص شفافیت					صندوق ثروت ملی	کشور
۲۰۱۶	۲۰۱۴	۲۰۱۲	۲۰۱۰	۲۰۰۸		
۶	۵	۵	۳	۳	سازمان سرمایه‌گذاری ابوظبی	امارات متحده عربی
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۶	مبادله	
۴	۴	۴	۲	۴	سازمان پولی عربستان سعودی	عربستان سعودی
۶	۶	۶	۶	۶	سازمان سرمایه‌گذاری کویت	کویت
۵	۵	۵	۵	۱	سازمان سرمایه‌گذاری قطر	قطر
۱۰	۹	۸	۷	۶	مستملکات	بحرین
۴	۴	۱	۱	-	صندوق سرمایه‌گذاری عمان	عمان

Source: Ball & Nugent, 2019:18

یکی دیگر از مواهب صندوق‌های ثروت ملی در کمرنگ کردن مسئله حمایت از تروریسم برای کشورهای شورای همکاری خلیج فارس هزینه‌دار بودن قطع ارتباط با این صندوق‌ها برای دولت‌های غربی است. حجم سرمایه‌گذاری‌های این صندوق‌ها در غرب در عمل نادیده‌انگاری آنها را دشوار کرده است. جدول ۲ سرمایه‌گذاری صندوق‌های ثروت ملی شورای همکاری خلیج فارس را در مؤسسات مالی بزرگ غربی در فاصله مارس ۲۰۰۷ تا آوریل ۲۰۰۸ نشان می‌دهد که بیانگر قدرت مالی صندوق‌های ثروت ملی شورای همکاری خلیج فارس در کشورهای صنعتی غربی است. در حقیقت آنها می‌توانند با تخصیص سرمایه و درآمد به بازارهای مالی جهانی، نقدینگی را افزایش دهند و موجب ثبات بازار در زمان بحران شوند. در نتیجه اهمیتی که سرمایه صندوق‌های ثروت ملی شورای همکاری خلیج فارس در شرکت‌های مهم غربی دارند، مانع از این می‌شود که به‌آسانی کشورهای مالک این صندوق‌ها را حامی تروریسم تلقی کنند.

جدول ۲. سرمایه‌گذاری صندوق‌های ثروت ملی شورای همکاری خلیج فارس در مؤسسات مالی بزرگ غربی

صندوق ثروت ملی دولتی	مؤسسه مالی	ارزش سرمایه‌گذاری	سهام مشارکت
سازمان سرمایه‌گذاری ابوظبی	سیتی گروپ	۷/۶	۴/۹
شرکت سرمایه‌گذاری عربستان سعودی و سنگاپور	UBS	۱۰	۹
بورس دبی	OMX	۵	-
سازمان سرمایه‌گذاری کویت	سیتی گروپ	۳	۱/۶
سازمان سرمایه‌گذاری کویت	مریل لینچ	۲	۳
آژانس پولی عربستان	UBS	۱/۸	۲
شرکت مبادله	گروه کارلایل (ایالات متحده آمریکا)	۱/۳۵	۷/۵
سازمان سرمایه‌گذاری قطر	بورس لندن	-	۲۴
سازمان سرمایه‌گذاری قطر	OMX	-	۱۰
بورس دبی	بورس لندن	-	۲۸
پایتخت بین‌المللی دبی	گروه سرمایه‌گذاری Dch Ziff	۱/۱	۹/۹
استثمار	Standard chartered	۱	۲/۷
پایتخت بین‌المللی دبی	HSBC	۱	۰/۴
سازمان سرمایه‌گذاری قطر	کردیت سوئیس	۰/۶۰۳	۱
مجموع (به استثنای موارد مجهول-)		۳۴/۴۵۳	

Source: Obroniecki, 2017:113

یکی دیگر از کارکردهای صندوق‌های ثروت ملی در حوزه سیاسی، کاهش فشارهای سیاسی و حقوق بشری قدرت‌های بزرگ اقتصادی بر کشورهای عربی حوزه خلیج فارس بوده است. حقوق بشر، کشورها را ناگزیر می‌کند تا نسبت به عملکرد دستگاه قضایی و زندان‌های خود و نیز نحوه رفتار با اتباع خود پاسخگو باشند؛ بنابراین این حوزه به صورت بالقوه توانایی تغییر نظام داخلی کشورها و در نتیجه تغییر ساختار سنتی جامعه بین‌الملل را دارد. عربستان سعودی، بحرین

و امارات متحده عربی از جمله کشورهای منطقه هستند که موارد نقض حقوق بشر در آنها به وضوح مشاهده می‌شود و سازمان‌های حقوق بشری مردم‌نهاد و بین‌المللی و نیز رسانه‌های گروهی از منتقدان اصلی نقض حقوق بشر در این کشورها هستند. هم دولت‌های عضو شورای حقوق بشر ملل متحد در چارچوب نظام بررسی دوره‌ای جهانی و هم گزارشگران ویژه در گزارش‌های خود مراتب نگرانی خود را از وضعیت حقوق بشر در این دسته از کشورها ابراز کرده‌اند. این نگرانی دامنه گسترده‌ای از موضوعات حقوق بشری به ویژه موضوعات مربوط به حقوق مدنی و سیاسی را در برمی‌گیرد.

با وجود نگرانی‌های ابراز شده از سوی شورای حقوق بشر، در بررسی دوره‌ای جهانی و در گزارش‌های گزارشگران ویژه از وضعیت حقوق بشر در کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، مواجهه‌ای جدی از سوی سازمان حقوق بشر سازمان ملل و کشورهای غربی صورت نگرفته است. نه تنها تاکنون تحریم جدی از سوی کشورها و نهادهای ذی‌ربط مدافع حقوق بشر علیه کشورهای این منطقه اعمال نشده، بلکه عربستان سعودی در سال ۲۰۱۳ برای یک دوره سه ساله به عضویت شورای حقوق بشر انتخاب شد.

بدون شک یکی از مهم‌ترین اهرم‌های اثرگذاری کشورهای حاشیه خلیج فارس در نظام جهانی، سرمایه‌گذاری‌های آنها در شرکت‌های مهم و خرید سهام‌های شایان توجه از کشورهای غربی از طریق صندوق‌های ثروت ملی است. به عبارت دیگر ایجاد یک رابطه درهم‌تنیده اقتصادی، سبب شده است تا کشورهای شورای همکاری از یک ابزار اقتصادی که ثروت‌های ناشی از صادرات نفت است، منافع سیاسی کسب کنند. آنها با قدرت بخشی به نظام اقتصادی از طریق توسعه صندوق‌های ثروت ملی خود، نه تنها از مواهب اقتصادی آن بهره‌مند شده‌اند، بلکه توان کنشگری خود در نظام جهانی را نیز بالا برده‌اند؛ به گونه‌ای که سازمان‌های بین‌المللی در برابر نقض آشکار حقوق بشر سکوت کرده و تحریم‌هایی را بر آنها اعمال نمی‌کنند، زیرا ممکن است این اقدام برای کشورهای اقدام کننده هزینه‌ساز باشد.

۴. تجزیه و تحلیل

از مهم‌ترین مؤلفه‌های قدرت در جهان امروز، قدرت اقتصادی است. یکی از راهکارهایی که یک کشور برای اعمال این قدرت بر سایر کشورهای دیگر می‌تواند داشته باشد، ایجاد وابستگی متقابل با اقتصاد آنهاست. هرچه یک دولت در متنوع‌سازی اقتصادی و گره زدن سایر اقتصادها به اقتصاد خویش موفق‌تر عمل کند، از قدرت اقتصادی بیشتر و در نتیجه قدرت رایزنی و کنشگری افزون‌تری در عرصه جهانی برخوردار می‌شود. کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس که در دهه‌های پیش صرفاً صادرکننده مواد خام نظیر نفت و گاز به سایر کشورها به ویژه کشورهای

غربی بودند، پس از اتفاقات اوایل قرن ۲۱ نظیر بهار عربی، ۱۱ سپتامبر، نوسانات ارزی و نیز وابستگی نظامی آنان به کشورهای غربی خود را ناگزیر از مقاومت‌سازی اقتصادی دیدند. کشورهای حاشیه خلیج فارس تلاش کردند برای مقاومت‌سازی اقتصاد خود به جای اینکه هزینه‌های حاصل از فروش نفت را به صورت مستقیم در جریان درآمدی کشور خود قرار دهند، آن را به واسطه صندوق‌های ثروت ملی در شرکت‌های مهم و پرتربودار کشورهای غربی و بازارهای نوظهور و منطقه‌ای ذخیره کنند و با سود حاصل از آن به اداره امور کشور بپردازند. این کشورها تا سال ۱۹۸۵، صرفاً صادرکنندگان عمده نفت خام بودند. اما پس از افزایش دوبرابری قیمت جهانی نفت که به طور خاص در دهه آغازین ۲۰۰۰ رخ داد، بخش بزرگی از درآمدهای این کشورها به واسطه ایجاد صندوق‌های ثروت ملی به خزانه‌های منطقه سرازیر شد و در سهام شرکت‌ها و اوراق بهادار تحت حمایت دولت در ایالات متحده و بریتانیا سرمایه‌گذاری شد. بحران مالی که در سال ۲۰۰۷ رخ داد، به واسطه ثروت‌های عربی نجات یافت. این مسئله موجب تغییر موقعیت خلیج فارس در امور اقتصادی جهان شد. شش کشور عضو شورای همکاری خلیج فارس، نقش گسترده‌ای در امور مالی جهانی ایفا کردند و به تولیدکننده بخش مهمی از کالاهای سنگین صنعتی مانند آلومینیوم، پلاستیک و سیمان تبدیل شده‌اند و این محصولات را به اقتصادهای در حال توسعه شرق و جنوب آسیا عرضه می‌کنند.

همچنین ارتباطات رو به رشد منطقه با جمهوری خلق چین و هند به تغییر زمین قدرت اقتصادی جهان از غرب به شرق کمک کرده است. کشورهای ثروتمند عربی خلیج فارس سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را به شرق و جنوب آسیا ارائه داده و زمینه ایجاد وابستگی متقابل را میان خود و جمهوری خلق چین و هند فراهم کرده‌اند؛ چنانکه اختلال در این روند می‌تواند برای پکن و دهلی بسیار هزینه‌زا باشد.

حضور پررنگ کشورهای شورای همکاری خلیج فارس در بازارهای اقتصادی جهان با پیامدهای مثبت سیاسی برای این کشورها همراه بوده است. این کشورهای عربی توانسته‌اند با بهره‌گیری از یک ابزار اقتصادی درصدد کسب منافع سیاسی خود اقدام کنند. ایجاد وابستگی متقابل با درجه حساسیت و آسیب‌پذیری بالا با سایر کشورهای جهان آنها را در برابر مسائل مهم سیاسی تا حد زیادی مقاوم کرده است؛ به طوری که این کشورها از بحران بهار عربی بدون تغییر در ساختار سیاسی عبور کردند. با اینکه تعدادی از عاملان حادثه یازده سپتامبر از عربستان سعودی بودند، با این حال مسئله و اتهام حمایت از تروریسم نتوانسته ضربه‌ای جدی به کشورهای خلیج فارس وارد سازد. همچنین این کشورها، تحت فشارهای حقوق بشری نبوده‌اند. وجود صندوق‌ها هم در ایجاد وابستگی متقابل و افزایش هزینه‌های قطع ارتباط و هم در ایجاد وجهه مثبت بین‌المللی تأثیرات مهمی داشته است.

همه این مسائل، مصادیق خوبی برای وابستگی متقابل پیچیده است، اما باید در نظر داشت اگرچه کشورهای حاشیه خلیج فارس دارای اهرم فشار به واسطه صندوق‌ها ثروت ملی هستند، اما قدرت اقتصادی سیاسی و نظامی آنها به حدی نرسیده است که رابطه مبتنی بر وابستگی متقابل آنها با اقتصاد جهانی متقارن باشد. هنوز ابزارهایی مثل افکار عمومی، قدرت نظامی و اقتصادی، نیاز به بازار فروش نفت و متنوع بودن نظام‌های اقتصادی توسعه یافته آنها را وادار به محتاط عمل کردن در این عرصه می‌کند، زیرا روابط آنها با اقتصادهای برتر جهانی یک رابطه متقابل پیچیده نامتقارن است.

۵. نتیجه

کشورهای عربی حوزه خلیج فارس از اولین دارندگان صندوق‌های ثروت ملی به‌شمار می‌روند. آنها توانستند در زمان افزایش قیمت نفت و بحران مالی جهانی به شکوفایی چشمگیری دست پیدا کنند. این کشورها با تزریق سرمایه به بازارهای مالی جهانی به واسطه این صندوق‌ها و سرمایه‌گذاری بلندمدت و پرریسک توسط آنها، به یکی از کنشگران اصلی در اقتصاد سیاسی جهانی تبدیل شده‌اند. کشورهای حاشیه خلیج فارس توانستند با بهره‌گیری از صندوق‌های ثروت ملی، منافع سیاسی مهمی از جمله حفظ ثبات سیاسی در محیط بین‌الملل، به‌ویژه پس از بحران‌های بهار عربی و یازده سپتامبر را برای کشورهای خود به ارمغان بیاورند. بنابراین ضرورت و اهمیت انجام این پژوهش ناشی از اهمیت روزافزون نقش این صندوق‌ها- به‌ویژه صندوق‌های شورای همکاری خلیج فارس- در اقتصاد سیاسی جهان است. پژوهش حاضر بنیان خود را بر اساس این سؤال بنا نهاد که صندوق‌های ثروت ملی چه نقشی در تغییر جایگاه کشورهای عربی حوزه خلیج فارس در اقتصاد سیاسی جهانی داشته‌اند. کشورهای شورای همکاری خلیج فارس با انتقال درآمدهای مازاد خود به بازارهای جهانی به واسطه صندوق‌های ثروت ملی، به گره زدن اقتصاد جهان به سرمایه‌های عظیم نفتی خود منجر شده‌اند. از این طریق، آنها توانسته‌اند با ایجاد وابستگی متقابل با اقتصاد سیاسی جهانی، ثبات سیاسی خود در محیط بین‌الملل حفظ کنند. کشورهای شورای همکاری خلیج فارس با ایفای نقش مؤثر در بحران‌های مالی و سرمایه‌گذاری در بازارهای نوظهور، علاوه بر تنوع‌بخشی به اقتصاد داخلی، اعتماد بین‌المللی را نیز کسب کرده‌اند و ایده حمایت از تروریسم را که در رابطه با منطقه خلیج فارس ایجاد شده بود، کمرنگ ساخته‌اند.

کشورهای شورای همکاری خلیج فارس توانستند به واسطه این صندوق‌ها، علاوه بر تقویت اقتصاد داخلی و افزایش رفاه اجتماعی، از انزوا خارج شوند و در عرصه جهانی بروز و ظهور پیدا کنند. کشورهای عربی با گسترش این صندوق‌ها، در کشورهای شرقی و آمریکای لاتین علاوه

بر کشورهای آمریکایی و اروپایی، توانستند بر میزان حساسیت و آسیب‌پذیری رابطه خود با اقتصاد سیاسی جهان بیفزایند و گسست این رابطه را برای سایر طرف‌های دیگر، پرهزینه کنند. در حقیقت این کشورها با سرمایه‌گذاری‌های پرریسک خود در کشورهای مختلف، گامی در متقارن‌سازی وابستگی متقابل نامتقارن خود با جامعه جهانی برداشتند.

امروزه چشم‌انداز صندوق‌های ثروت ملی عربی در بحث سرمایه‌گذاری در حال تحول است. این صندوق‌ها که سرمایه خود را اغلب از مازاد فروش منابع طبیعی تأمین می‌کنند، با اتخاذ راهکار استفاده از فرصت‌های سرمایه‌گذاری که خارج از الگوهای سنتی خود کشف کرده‌اند و ریسک‌پذیری بالایی دارند، در تلاش‌اند تا علاوه بر تثبیت افزایش منابع مالی خود، این صندوق‌ها را نیز در طبقات دارایی‌های بخش‌های صنعتی در حوزه جغرافیایی گسترده‌تری گسترش دهند و این‌گونه بر میزان اثرگذاری خود در اقتصاد جهانی بیفزایند.

صندوق‌های ثروت ملی در کشورهای شورای همکاری خلیج‌فارس با چالش‌های متعددی روبه‌رو هستند که بر عملکرد و آینده آنها تأثیر می‌گذارد. نوسانات قیمت نفت یکی از بزرگ‌ترین چالش‌ها برای این کشورهاست. این نوسانات می‌تواند به کاهش درآمدهای ارزی و در نتیجه کاهش منابع صندوق منجر شود. نبود سیاست‌های صنعتی و اقتصادی مشخص در تخصیص منابع تسهیلات ارزی، به هدر رفت منابع و کاهش اثربخشی صندوق منجر می‌شود. این مسئله به‌ویژه در شرایطی که نیاز به سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و پروژه‌های صنعتی وجود دارد، محسوس‌تر است. چالش‌های مدیریتی مانند نبود یک مسیر یکپارچه برای تأمین مالی و تخصیص منابع نیز به کاهش کارایی صندوق منجر می‌شود. این مشکلات می‌تواند عدم تحقق اهداف تعیین‌شده برای صندوق‌ها را در پی داشته باشد. همچنین دارندگان صندوق‌های ثروت ملی باید توجه داشته باشند تسهیلات ارزی صندوق‌ها به دلیل مزایای محدود نسبت به سایر روش‌های تأمین مالی، ممکن است نتوانند به‌خوبی با آنها رقابت کند. در نهایت بسیاری از صندوق‌های ثروت ملی، به‌ویژه در کشورهای تولیدکننده نفت، با چالش‌هایی در زمینه حفظ منابع برای نسل‌های آینده و تأمین نیازهای فعلی مواجه‌اند. این موضوع نیازمند تعادل بین هزینه‌های جاری و پس‌انداز برای آینده است که به‌خوبی باید مدنظر سیاستگذاران صندوق‌ها قرار بگیرد. آینده صندوق‌های ثروت ملی به توانایی آنها در مدیریت این چالش‌ها بستگی دارد.

با توجه به این عملکرد و نقاط مثبت و منفی آن می‌توان محورهایی همچون ضرورت تفکیک عملکردهای تثبیتی، سرمایه‌گذاری و بین‌نسلی و پرهیز از استفاده کوتاه‌مدت برای بودجه جاری، بهره‌گیری از ظرفیت صندوق برای ایجاد تنوع در دارایی‌ها و انتقال فناوری، نه صرفاً تأمین مالی پروژه‌های داخلی و یکپارچه‌سازی صندوق ذخیره با استراتژی بلندمدت توسعه و کاهش وابستگی به نفت را به‌عنوان تجاربی برای ایران در نظر گرفت.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که تعارض منافع وجود ندارد و تمام مسائل اخلاق در پژوهش را که شامل پرهیز از سرقت ادبی، انتشار و یا ارسال بیش از یک‌بار مقاله، تکرار پژوهش‌های دیگران، داده‌سازی یا جعل داده‌ها، منبع‌سازی و جعل منابع، رضایت ناآگاهانه سوژه یا پژوهش‌شوندگان می‌باشد، رعایت کرده‌اند.

سیاسگزاری

نویسندگان مراتب سیاسگزاری خود را از دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد و دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز به سبب فراهم کردن شرایط انتشار مقاله اعلام می‌دارند.

References

- Al-Farhan, M., Al-sudairi, M. (2024). The past, present, and future of Gulf sovereign wealth fund investments in China. *Middle East Policy*, 31(1), 66-87.
- Al-Marri, F. (2021). GCC sovereign wealth funds and their utility in foreign and security policy: comparative cases of Kuwait, Oman, and Qatar in periods of crisis. Diss. University of Warwick.
- Amico, A. (2017). Arab States as Shareholders: Origins and Consequences. *International Development Policy Revue, internationale de politique de développement*, (7), 114-131.
- Arghavani Pirsalami, F., Dehghan, A., & Moradi, A. (2024). Emerging Oil Consensus in the GCC Area. Explaining the Transition from Distributive Rent to Productive Rent, 16(2) - Serial Number 78, 29-56. **[In Persian]**
- Ball, C., & Nugent, J. (2019). What Can We Learn from Transactions Attributed to MENA and Other Sovereign Wealth Funds About Their Objectives and Strategies. *Topics in Middle Eastern and North African Economies* 21(1).
- Bazoobandi, S. (2012). *Political Economy of the Gulf Sovereign Wealth Funds: A Case Study of Iran, Kuwait, Saudi Arabia, and the United Arab Emirates*. Routledge.
- Bazoobandi, S., & Alexander, R. (2020). GCC oil wealth: the power and the people. *The New Regional Order in the Middle East*, 27-48.
- Bazoobandi, S., & Nugent, J.B. (2017). Political Economy of Sovereign Wealth Funds in the Oil Exporting Countries of the Arab Region and Especially the Gulf. In *Economic Research Forum Working Paper No. 1143*, October.
- Braunstein, J. (2009). Sovereign Wealth Funds: the emergence of state-owned financial power brokers. Available at SSRN 14527977 (2009).

- Braunstein, J. (2019). Domestic sources of twenty-first-century geopolitics: Domestic politics and sovereign wealth funds in GCC economies, *New Political Economy*, 24(2), 197-217
- Behrendt, S. (2008). When money talks: Arab sovereign wealth funds in the global public policy discourse. *Carnegie Paper*, (12), (accessed: 7/30/2026) at: <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/research/2008/10/when-money-talks-arab-sovereign-wealth-funds-in-the-global-public-policy-discourse>
- Bremmer, I. (2009). State Capitalism Comes of Age: The End of the Free Market. *Foreign Affairs*, 40- 88.
- Connors, R. (2024). Investment Strategies of GCC Sovereign Wealth Funds: Aligning National Development and Geopolitical Goals. MS thesis. The American University in Cairo (Egypt).
- Das, U. S., Mazarei, A., Hoorn, H. (2010). *Economics of Sovereign Wealth Funds: Issues for Policymakers*. Washington, D.C.: International Monetary Fund (IMF).
- Drezner, D. (2008). Sovereign wealth funds and (in) security of global finance. *Journal of International Affairs*, 62(1), 115-130.
- El Kharouf, F., Al-Qudsi, S., & Obeid, S. (2010). The Gulf Cooperation Council sovereign wealth funds: Are they instruments for economic diversification or political tools?. *Asian Economic Paper*, 9(1), 124-151.
- El-Sholkamy, M., Mohammad Habibur, R. (2022). *Harnessing Sovereign Wealth Funds in Emerging Economies Toward Sustainable Development*. Cambridge University Press.
- Feghikashani, M., & Yahyavi, P. (2018). Sovereign Wealth Funds, Sovereign Risk, and External Financing Costs of Financial Intermediaries, *Journal of Economic Research*, 18(70), 53-88. **[In Persian]**
- Gasiorowski, M.J. (1986). Economic Interdependence and International Conflict: Some Cross-National Viorri, P. R. Admin.V. KAuppi, eds. (1987) *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism*, New York: Macmillan.
- Gray, M. (2018). Rentierism's siblings: on the linkages between rents, neopatrimonialism, and entrepreneurial state capitalism in the Persian Gulf monarchies. *Journal of Arabian Studies*, 8(1), 29-45.
- Keohane, R. O., & Nye, J. (1973). Power and interdependence. *Survival*, 15(4), 158-165 .
- Legrenzi, M., & Momani, B. eds (2011). *Shifting geo-economic power of the Gulf: oil, finance, and institutions*. Farnham, Ashgate.
- Mahmmodi, V., et al (2020). The Governance Structure and Resource Allocation in Iran's National Development Fund. *Financial Economics*, 48, 47-100. **[In Persian]**

- Maire, J., Mazarei, A., & Truman, E. (2021). Uncertain prospects for sovereign wealth funds of Gulf countries. No. PB21-4. Naser, H. (2016). The role of the Gulf Cooperation Council's sovereign wealth funds in the new era of oil. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(4), 1657-1664.
- Nabi Zadeh, A. H., Farzin, M. R., & Khandouzi, E. (2019) Providing a Model for National Wealth Fund with an Emphasis on Resistive Economy. *Quarterly Journal of National Defense Strategic Management Studies*, 2(8), 107-132. **[In Persian]**
- Naser, H. (2016). The role of the Gulf cooperation council's sovereign wealth funds in the new era of oil. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(4), 1657-1664.
- Obroniecki, M. (2017) The Political Significance of the Gulf Cooperation Countries' Sovereign Wealth Funds' Investments in Central and Eastern Europe. *Political Players*, 111-125
- Polachek, S.W. (1980). Conflict and Trade. *Journal of Conflict Resolution*, 24(1), 55-78 .
- Rana, W. (2015). Theory of Complex Interdependence: A Comparative Analysis of Realist and Neoliberal Thought. *International Journal of Business and Social Science*, 2-3
- Rosecrance, R., Arthur, S. (1973). Interdependence: myth or reality? *World Politics*, 26(1), 1-27.
- Rosecrance, R. et al. (1977). Whither interdependence? *International Organization* 31.3, 425-471.
- Sovereign Wealth Fund Institute (2013). Oman State General Reserve Fund. Retrieved November 14, from the World Wide Web: <http://www.swfinstitute.org/swfs/oman-state-general-reserve-fund/>
- Sovereign Wealth Fund Institute (2013). Qatar Investment Authority. Retrieved November 6, from the World Wide Web: <http://www.swfinstitute.org/swfs/qatar-investment-authority/>
- Sovereign Wealth Fund Institute (2008). What Is a Sovereign Wealth Fund? Retrieved June 15, from the World Wide Web: <http://www.swfinstitute.org/swf.php>.
- Sovereign Wealth Fund Institute (2026). Top 100 Largest Sovereign Wealth Fund Rankings by Total Assests, Retrieved July 30, at: <https://www.swfinstitute.org/profile/598cdad50124e9fd2d05b5f2>
- Sundaresa, C.S. (2012). Oil and the Political Economy of State Capitalism. *Procedia Economics and Finance*, 1, 383-392.
- Ulrichsen, K.C. (2014). The Gulf States and The Rebalancing of Regional and Global Power, Baker Institute for Public Policy. Policy paper, at: <https://www.bakerinstitute.org/sites/default/files/2014-01/import/CME-Pub-GulfStates-010813.pdf>

Vilaca, M. (2025). Largest Sovereign Wealth Funds by Total Assets (2025). Investingintheweb, observed 9/10/2025 at: <https://investingintheweb.com/blog/largest-sovereign-wealth-funds/>

COPYRIGHTS

©2023 by the University of Tehran. Published by the University of Tehran Press. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

